UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

KATEDRA ASIJSKÝCH STUDIÍ

BAKALÁŘSKÁ DIPLOMOVÁ PRÁCE

Významové odlišnosti při překladu terminologie tradiční čínské medicíny do českého jazyka

Significant differences in the translation of traditional chinese medical terminology into the czech language

Olomouc 2021, Anna Šlajová
Vedoucí práce: Mgr. Vlastimil Dobečka

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma *Významové odlišnosti při překladu terminologie tradiční čínské medicíny do českého jazyka* vypracovala samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato bakalářská práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Olomouci dne 24.6.2021 Podpis: ……

Anotace

Jméno a příjmení:	Anna Šlajová
Název fakulty a katedry:	Fakulta filozofická, Katedra Asijských studií

Název práce:	Významové odlišnosti při překladu terminologie tradiční čínské medicíny do českého jazyka
Vedoucí práce:	Mgr. Vlastimil Dobečka

Rozsah práce:	54050
Počet stran:	33
Počet použité literatury:	30
Počet příloh:	1

Klíčová slova:	tradiční čínská medicína, lexikologie, lexikografie, terminologie, terminografie, termín, překladová ekvivalence

Bakalářská diplomová práce se zaměřuje na terminologii tradiční čínské medicíny. Tato práce si klade za cíl porovnat terminologii v čínském a českém jazyce v rámci významové diference na základě vybraných odborných termínů a následně provedené analýzy za pomocí stupnice shody *A* — *C*, slovníků a českých a čínských odborných publikací se zaměřením na tradiční čínskou medicínu.

Poděkování

Děkuji vedoucímu mé bakalářské práce Mgr. Vlastimilu Dobečkovi za jeho cenné rady a připomínky, které mi poskytl během zpracovávání této problematiky.

Obsah

Seznam tabulek 2
Ediční poznámka 3
Struktura a metodologie práce 4
Úvod 6
I. TEORETICKÁ ČÁST 8
1. Lexikografie a lexikologie 8
2. Terminologie a terminorgrafie 9
3. Slova přejatá 10
4. Překladová lexikografie 11
5. Tradiční čínská medicína 12
5.1 Učení o Yin a Yang 12
5.2 Učení o pěti prvcích 13
5.3 Učení o vnitřních orgánech 13
6. Terminologická (ne)jednota 14
7. Čeští autoři odborných publikací TCM 18
7.1 Vladimír Ando 18
7.2 Václav Kajdoš 18
7.3 Radomír Růžička 19
II. PRAKTICKÁ ČÁST 21
8. Filozofické základy 21
9. Diagnostika 24
10. Choroby 34
11. Léčba 35
Závěr 37
Resumé v anglickém jazyce 39
Seznam použité literatury 40
Seznam příloh 44

Seznam tabulek

Tabulka 1 Termín 1.2.1.1a 五行……22

Tabulka 2 Termín 1.3 三才……23

Tabulka 3 Termín 2.1.4.1.3.2.1.1. 浮脉……24

Tabulka 4 Termín 2.1.4.1.3.2.1.2. 沉脉……25

Tabulka 5 Termín 2.1.4.1.3.2.1.3. 伏脉……25

Tabulka 6 Termín 2.1.4.1.3.2.1.7. 涩脉……26

Tabulka 7 Termín 2.1.4.1.3.2.1.9. 洪脉……26

Tabulka 8 Termín 2.1.4.1.3.2.1.10. 细脉 ……27

Tabulka 9 Termín 2.1.4.1.3.2.1.15. 缓脉……27

Tabulka 10 Termín 2.1.4.1.3.2.1.22. 代脉……28

Tabulka 11 Termín 2.1.4.1.3.2.1.26. 弦脉……28

Tabulka 12 Termín 2.1.4.1.3.2.1.27. 芤脉……29

Tabulka 13 Termín 2.2.1 八纲……30

Tabulka 14 Termín 4.3.1.8.1.15.1. 五输穴……30

Tabulka 15 Termín 4.3.1.8.1.15.2. 原穴……31

Tabulka 16 Termín 4.3.1.8.1.15.3. 络穴……32

Tabulka 17 Termín 4.3.1.8.1.15.4. 郄穴……32

Tabulka 18 Termín 4.3.1.8.1.15.5. 募穴……33

Tabulka 19 Termín 4.3.1.8.1.15.1.3. 腧穴 ……33

Tabulka 20 Termín 3.1.1.1a. 六淫……34

Tabulka 21 Termín 3.1.2.1. 七情……35

Ediční poznámka

Přepis čínských odborných termínů a hesel do latinky byl proveden za pomoci oficiálního mezinárodního systému transkripce zvaného *pinyin*.

U čínského znakového písma jsem použila zápis ve zjednodušených znacích.

V bakalářské práci jsem citovala dle citační normy ČSN ISO 690:2011.

Struktura a metodologie práce

Bakalářská práce se dělí na dvě hlavní části: teoretickou a praktickou. V teoretické části bude stěžejní si definovat pojem lexikografie, lexikologie, terminorgrafie a terminologie, dále se budu věnovat překladovým ekvivalentům a slovníkům. Také ve stručnosti představím principy tradiční čínské medicíny a problematiku terminologické roztříštěnosti a nejednotného pojmového aparátu v celosvětovém i v celonárodním měřítku.

Základním kamenem mého systematického postupu v praktické části bude hierarchická struktura termínů. Zdrojem takového uskupení pojmů je bakalářská práce Kristýny Vítkové (2020) s názvem *Kategorizace terminologie tradiční čínské medicíny* obhájené na Univerzitě Palackého v Olomouci, ve které se zabývá hierarchickou kategorizací terminologie tradiční čínské medicíny. Výstupem její práce je tabulka shrnující kategorie a podkategorie termínů na základě sémantických vztahů. Setkáváme se zde se čtyřmi hlavními kategoriemi, které zahrnují veškeré oblasti tradiční čínské medicíny: Filozofické základy 哲学基础 (zhexue jichu), Diagnostiku 诊断学 (zhenduanxue), Choroby 疾病 (jibing) a Léčbu 治疗 (zhiliao). Jejím hlavním zdrojem pro tvorbu souhrnné tabulky je *Classified Dictionary of Traditional Chinese Medicine* od Xie Zhufana (2002) a inspirací obsáhlá lexikální databáze v anglickém jazyce zvaná WordNet. Cílem praktické části mé bakalářské práce bude porovnání překladových ekvivalentů od trojice českých autorů Vádimíra Anda, Václava Kajdoše a Radomíra Růžičky. Budu se zabývat jejich rozdílným pojmoslovím.

Dle hierarchické struktury Kristýna Vítkové (2020) jsem si nejdříve převedla čínské znakové písmo do pinyinu a českého jazyka. Dále jsem dané pojmy vyhledala v jednotlivých publikacích Vladimíra Anda, Václava Kajdoše a Radomíra Růžičky. Musíme zde brát také ohled na jejich znalost čínského jazyka a práci s textem, zda dochází k přímému kontaktu s primárním zdrojem v čínském jazyce. K porovnání podobnosti a shody termínů v českém a čínském jazyce jsem využila mimojiné i *Čínsko-český a česko-čínský slovník* (Vochala, 2007), *Čínsko-český slovník klasické čínské medicíny* (Roztočil, 2008) zpracované na základě učebnice Vladimíra Anda *Klasická čínská medicína I.-V.* (1995, 1996, 1997, 1999, 2001)*, Xinhua Zidian* (2012), výkladový slovník *Handbook of Basic Words and Phrases in Traditional Chinese*

Medicine (2012) od Xu Jing a *Xiandai Hanyu Cidian* (2002). Na základě všech získaných informací jsem provedla analýzu s pomocí stupnice o třech rovinách *A* — *C*, která značí míru významové shody s čínským termínem. V závěru jsem provedla zhodnocení výsledků. Stupnice potřebná k analýze: *A* - úplná shoda, *B* - částečná shoda, *C* - žádná shoda.

Úvod

Jako téma své bakalářské práce jsem si zvolila *Významové odlišnosti při překladu terminologie tradiční čínské medicíny do českého jazyka.* Tradiční čínská medicína (dále také TCM) je jedinečný komplexní lékařský systém starý 2000 až 3000 tisíce let, který se zabývá detailním poznáním propojení člověka, duše a prostředí. Mezi hlavní léčebné metody patří akupunktura, masáže, fytoterapie, cvičení a dietetika.

Rozmach tradiční čínské medicíny v České republice probíhal v 60. letech 20. století. Mezi prvními lékaři se zahraniční praxí byl například MUDr. Richard Umlauf, který byl jako lékař vyslán do Koreje a MUDr. Josef Vymazal, který byl na několika měsíční stáži v Čínské lidové republice. Ti se jako první zasloužili o praktikování akupunktury u nás. MUDr. Josef Vymazal společně s neurologem Michalem Tuháčkem v roce 1965 vydali knihu s názvem *Akupunktura: teoretická i praktická studie se zaměřením k neurologii.* MUDr. R. Umlauf také v roce 1965 uspořádal 1. celostátní konferenci o akupunktuře v Ružomberoku, kde začal léčit své pacienty akupunkturou. O čtyři roky později se uskutečnila druhá konference, na které byl také zvolen celostátní akupunkturní výbor. V roce 1974 proběhl první kurz akupunktury pod jeho vedením. Důležitým mezníkem byl také rok 1977, kdy se akupunktura zařadila mezi interdisciplinární metody.[1] Česká lékařská akupunkturistická společnost byla akceptována v roce 1989 a pod jejím vedením začalo vycházet periodikum *Acupunctura Bohemo Slovaca*.[2] Později v roce 1990 v Československu MUDr. Ludmila Bendlová společně s MUDr. Michaelou Lidickou, MUDr. Helenou Jírovou, Borisem Davidem a Vladimírem Lorencem založili první *SinoBiologickou společnost*[3], která se zasloužila o šíření vědomostí čínské medicíny u nás.[4] Pro své nekonvenční léčebné postupy byla TCM postupně naší společností akceptována a bylo publikováno nespočet knih v českém jazyce, které se věnovaly této tématice. Bohužel

---

[1] *Historie tradiční čínské medicíny do roku 1989* [online]. Jsme 1. škola tradiční čínské medicíny – TČM®, 1990 [cit. 2021-03-25]. Dostupné z: https://www.historietcm.cz/inpage/historie-tcm-do-1989/

[2] *O akupunktuře, s důrazem na její počátky v Československu* [online]. Zdravotnické muzeum NLK [cit. 2021-05-08]. Dostupné z: https://muzeum.nlk.cz/o-akupunkture-s-durazem-na-jeji-pocatky-v-cesku/

[3] Členem SinoBiologické společnosti se může stát kdokoliv se zájmem o tradiční čínskou medicínu.

[4] *MUDr. Ludmila Bendová – praktička TČM, lektorka a zakladatelka 1. školy tradiční čínské medicíny – TČM®* [online]. Jsme 1. škola tradiční čínské medicíny – TČM®, 1990 [cit. 2021-03-25]. Dostupné z: https://www.tcm.cz/o-skole/lektori/ludmila-bendova

ani v celosvětovém měřítku neexistuje dokument, který by úspěšně sjednocoval terminologii TCM. Jedním z pokusů byla publikace v anglickém jazyce Světové zdravotnické organizace (dále také WHO) s názvem *WHO international standard terminologies on traditional medicine in the Western Pacific Region* (2007), která ale jasně nedefinovala terminologii TCM a setkala se s velkou vlnou kritiky. Dochází tak k navyšování počtu překladových ekvivalentů a tím se narušuje zřetelnější přenos informací a poznatků z lékařského systému čínské medicíny nejen do českého jazyka.

I. TEORETICKÁ ČÁST

V teoretické části vysvětlím lingvistické pojmy, jako jsou lexikografie, lexikologie, terminologie, terminorgrafie, termín, slova přejatá a překladový ekvivalent potřebné k praktické části této bakalářské práce. Dále také objasním složitost jednotného pojmového aparátu u tradiční medicíny a stručně představím principy TCM a autory a publikace, se kterými budu pracovat.

Budu se opírat především o publikace *Manuál lexikografie* od Františka Čermáka a Renaty Blatné (1995), *Česká lexikologie a lexikografie* od Mirka Čejky (1992), *A Practical Dictionary of Chinese Medicine* od Nigela Wisemana a Feng Ye (1980), *Současná terminologie: se zaměřením na kolokační termíny z lékařství* (Bozděchová, 2009) a *Nauka o slovní zásobě* od Přemysla Hausera (1996).

1. Lexikografie a lexikologie

Předmětem jazykovědné disciplíny zvané lexikografie je tvorba slovníků různých typů s ohledem na teoretické lingvistické disciplíny, jako jsou lexikální gramatika a sémantika (Čejka 1992, s. 5). Lexikografie je aplikovaným úsekem lexikologie, která se zabývá vnitřními sémantickými vazbami a praktickým využitím lexikálních jednotek nejen v textech, ale i v každodenních situacích (Čejka 1992, s. 5). Jádrem zkoumání oboru lexikologie je *„A. vnitrojazykové sémantické vztahy mezi lexikálními jednotkami, jako je polysémie s homonymií, synonymie, hyponymie s hyperonymií, různé druhy antonymie, konverzívnost, kompatibilita s inkompatibilitou. B. pragmatické vztahy mezi lexikálními jednotkami (zejm. synonymními)*

1. z hlediska konvenčně daných možností jejich komunikativního fungování v různých typech textů;

2. z hlediska různých uživatelů jazyka a jejich rozmanitých skupin vymezitelných a. společensky, b. územně, c. časově, d. individuálně" (Čejka 1992, s. 5).

Nejpodstatnější částí zkoumání lexikografie je jazyk, který L. Okrouhlíková (2008, s. 11–12) v širším pojetí definuje jako nejsložitější a nejbohatší systém, který slouží nejen ke komunikaci lidí, ale také zvířat, a může být chápán i jako komunikační systém, který je specifický pro určité komunity a oblasti např. v umění, kultuře, apod.

„*Jazyk je tedy soubor jednotek a konvenčních pravidel jejich spojování, který slouží členům příslušného jazykového společenství k vzájemnému předávání či sdělování informací*" (Okrouhlíková 2008, s. 12).

Vymezením pojmu lexikografie a lexikologie se dostáváme k základu lingvistiky, ve které se společně s dalšími jazykovědnými disciplínami sémantikou, frazemologií, etymologií, onomastikou, věnují nauce o slovní zásobě (Čermák, 1994).

2. Terminologie a terminorgrafie

Bozděchová (2009, s. 15) ve své knize definuje terminologii jako interdisciplinární vědní obor, který se ve spojení s filozofickými a lingvistickými poznatky dané oblasti zabývá charakteristikou, tvorbou a interpretací termínů, a terminografie je dále zpracovává ve slovnících.

Uvedu zde dvě definice termínu. Ve *Slovníku spisovného jazyka českého* (2011) najdeme definici termínu následující „*2. (odb. a zast. též terminus technicus [-nykus], 1. mn. -ni [-ný] -ci [-cí]) jaz. odborné pojmenování s přesným jednoznačným významem;* […]*."*[5]. Druhá definice zní „*termín je lexikální jednotka sloužící odbornému vyjadřování s přesným, zpravidla pojmovým významem, ve svém oboru jednoznačná, ustálená a normalizovaná bez vedlejších příznaků citových"* (Hauser 1986, s. 35).

Termíny můžeme na základě významu dělit na dva typy. Prvním typem je termín, který je definován odborníkem. Pokud se většina termínů řadí k odbornému názvosloví, říkáme jí terminologie preskriptivní (Machová, Blatná a Čermák 1995, s. 144). Machová (1995, s. 144) dále uvádí „*Patří do ní terminologie exaktních věd, deduktivních věd, a rovněž většina terminologií z oblasti techniky a přírodních věd, tedy oborů, jejichž pojmy se vztahují ke konkrétním entitám, (...).*" Druhým typem termínu je termín, který byl pro svou ustálenou podobu společností přijat na základě mínění instituce, či jedince, apod. Ve většině případech se jedná o vědy humanitní a řadíme je do terminologie pseudopreskriptivní (Machová, Blatná a Čermák 1995, s. 144).

---

[5] *Slovník spisovného jazyka českého* [online]. Ústav pro jazyk český, v.v.i., ©2011[cit. 2021-04-19]. Dostupné z: https://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?hledej=Hledat&heslo=term%C3%ADn&sti=EMPTY&where=hesla&hsubstr=no.

Aby daný termín terminograf mohl definovat, je nutné k oběma typům terminologie přistupovat odlišně. U term. preskriptivní je nalezení významu termínu snazší, jelikož se lze opírat o odborná názvosloví, kdežto u terminologie pseudopreskriptivní musí terminograf počítat s tím, že může být termín užit vícekrát, a to v jiném kontextu, než původně (Machová, Blatná a Čermák 1995, s. 144).

Nejdůležitějšími primárními zdroji jsou odborné publikace věnující se dané problematice. Za sekundární zdroje jsou brány již vzniklé odborné slovníky (Machová, Blatná a Čermák 1995, s. 144).

Termín slouží k odborné komunikaci, a proto jsou jeho vlastnosti posuzovány nejen jazykovědou, ale i přislušným oborem. Termín má proto splňovat následující kritéria: přesnost, neexpresivnost, nosnost, ustálenost a především jednoznačnost (Hauser 1986, s. 33–34).

V knize *Současné terminologie (se zaměřením na kolokační termíny z lékařství)* od Bozděchové (2009, s. 16) se také dočteme, že je nutné u terminologie sledovat vývojové tendence, následné proměny, psychický a historický faktor, tj. změny v diferenciaci pojmů a jejich odraz v terminologii. Dle Bozděchové (2009, s. 16) se v jazyce a v odborné slovní zásobě zrcadlí vývoj terminologie daného odvětví a časem se termíny západního lékařství zpřesňují a specifikují.

3. Slova přejatá

Přirozenou součástí vývoje slovní zásoby každého jazykového systému je i přejímání cizích slov v rámci celosvětového a celonárodního měřítka. K tomu dochází v případě kontaktu cizích jazyků a následné společenské potřeby nalezení správných výrazů pro nové jevy a skutečnosti. Jedná se především o substantiva z vědeckých, obchodních a technických oblastí (Filipec a Čermák 1985, s. 120). Výhodou přejatých slov je usnadnění komunikace mezi odborníky z odlišných zemí, jelikož tato slova nejsou ovlivněna odlišnými významy, stylistickými a citovými faktory jazyka domácího (Hauser 1986, s. 57). Filipec a Čermák (1985) dále zdůrazňují, že se nejedná o podléhání cizím vlivům, ale naopak o životaschopnost jazyka se proměňovat a přijímat nové lexikální jednotky. Mezi cizí slova čínského původu patří například kung-fu, liči a z terminologie TCM jin a jang (Švarcová, 2012).

4. Překladová lexikografie

Jelikož se má práce zabývá překladovými ekvivalenty Tradiční čínské medicíny, budu se teď věnovat překladovým ekvivalentům a slovníkům. Na úvod uvedu definici překladu a slovníku.

„*Překlad je procesem mezijazykové transformace, je to operace, jejíž úspěch je relativní a při níž se v jazyce překladu vytváří nejbližší přirozený ekvivalent sdělení jazyka originálu, nejprve do obsahu, pak co do stylu*" (Kufnerová, 1984).

"*Slovník je příručka mapující lexikálně-sémantické korelace a všechny další systémové vztahy mezi dvěma jazyky, s nimi pevně spjaté, která má komplexní paradigmaticko-syntagmatickou povahu*" (Blatná a Čermák 1995, s. 231).

Překladové slovníky vznikaly dříve, a bylo jich do počtu daleko více, než slovníků výkladových, za cílem usnadnit a urychlit komunikaci mezi komunitami s odlišnými kulturami (Blatná a Čermák 1995, s. 231).

Ekvivalenci popisuje Blatná a Čermák (1995) jako sémanticko-funkční vztah lexikálních jednotek cílového a mateřského jazyka. Je pro ně charakteristické velmi podobné až stejné použití v textu a význam. Výsledky takového postupu nazýváme překladovými ekvivalenty. Čermák (1995, s. 239–240) ve své knize dále uvádí pět rozdílných případů ekvivalence lexémů. Ekvivalenci *jednoznačnou*, kdy dochází k identickému významu a jasné funkci, ekvivalenci *opsanou*, ve které ekvivalent chybí a je nutné podat podrobnější vysvětlení o jeho funkci, *částečnou* ekvivalenci, která je různorodá a dělí se dále na vztah širší a užší a naopak, obecnou, specifickou a částečnou. Dalšími dvěma příklady ekvivalentů jsou ekvivalenty *vázané na kombinaci* lexémů a tvarů a ekvivalenty *funkčně neparalelní* (Čermák 1995, s. 239–240).

Jádrem lingvistické problematiky překladu jsou v prvé řadě společné a odlišné znaky dvou jazyků. Levý (1983, s. 24) popisuje důležitost zkoumání moderní lingvistiky, která bádá po lingvistických univerzáliích a vlivu prostředí, ze kterého mluvčí pochází.

5. Tradiční čínská medicína

Dříve, než se dostaneme k hlavnímu tématu mé bakalářské diplomové práce, zde uvedu základní principy tradiční čínské medicíny, která je neodmyslitelnou součástí vývoje čínské civilizace. Přírodní postupy a vědění jsou staré tisíce let a předávaly se mezi rodinami z generace na generaci. Konfucianusmus, taoismus a budhismus tvoří trojici, která určovala směr čínské civilizace (Hartz 1996, s. 9).

Pro pochopení komplexního systému TCM si zde uvedeme pouze hlavní teoretické základy, ze kterých čerpá. Učení o yin a yang 阴阳学说 (yin-yang xueshuo) a učení o pěti prvcích 五行学说 (wuxing xueshuo). Nastíním zde také učení o vnitřních orgánech 藏象学说 (zangxiang xueshuo), které nám poodhalí lékařskou teorii v praxi. Vladimír Ando (1995, s. 110) ve své knize uvedl "*Čchi, jin-jang a pět prvků jsou podkladovou sítí tvorby vesmíru, jejíž průsečíky pak již představují výslednice jejich vzájemného působení - nekonečné kombinace a podoby bytí.*" Čchi 气 (dále jako qi) je třetím nejdůležitějším stavebním kamenem TCM a je překládána jako „éter" nebo „energie" (Kajdoš 1974, s. 106). Nejedná se pouze o principy lékařského čínského systému, nýbrž o nekonvenční uchopení pohledu na spletitost životních cyklů, energií a lidských bytostí.

5.1 Učení o Yin a Yang

Věci a jevy se dle tradičního čínského chápání seskupují na třech úrovních: nebeské, pozemské, lidské. Tato trojice *nebesa, země, člověk* jsou určena yin a yang 阴阳 v této podobě (Ando 1995, s. 111). Yang 阳 jsou nebesa, yin 阴 je země a uprostřed je člověk 人 (ren), chápán jako nejinteligentnější stvoření, které je charakterizováno oběma silami yinem a yangem (Ando 1995, s. 111). Jde o princip polarity v přírodě, jehož základ je uveden již v Knize Proměn. „*Je to představa neustálé proměnlivosti všeho pozemského i kosmického bytí. Celý vesmír, nebe, země a člověk vibrují v harmonických kmitech mezi dvěma póly - životními principy jang a jin*" (Kajdoš 1974, s. 101). Nejedná se pouze o protiklady, nýbrž o vzájemně se doplňující a fungující síly.

5.2 Učení o pěti prvcích

„*Pět hybných sil je pět původních prazdrojů už počátečně rozdiferencované čchi, tvořících, ovlivňujících a předurčujících každý svými specifikami charakter věcí a jevů, který daný prvek vytváří a do nichž se promítá*" (Ando 1995, s. 110). Pět prvků 五行 (wuxing), voda, oheň, dřevo, kov a země, je promítnuto do zformování země a je tak vytvořena síť vztahů a energií navzájem na sebe působících, které jsou potřebné pro život na zemi. Tzv. patero proměn je cyklický proces od zrození, nárůst, přeměnu, shromažďování a uschovávání, patero základních barev, kterými jsou modrozelená, červená, žlutá, bílá, černá. Dále patero ročních období (včetně babího léta), patero světových stran (včetně středu), a patero chutí jako je kyselost, hořkost, sladkost, pálivost a slanost (Ando 1995, s. 113).

5.3 Učení o vnitřních orgánech

Z lékařského hlediska se pět prvků a yin a yang v medicíně promítají i v chápání lineárních vazeb na správné funkce všech lidských orgánů (Maciocia 2015, s. 97.). V tradiční čínské medicíně se vnitřním orgánům nazývá 藏象 (zangxiang), což se dá přeložit dvěma způsoby. 藏 (zang) jako „uschovaný, či skrytý" a 象 (skrytý) jako „tvar, forma, nebo projev, či příznak" (Ando 1995, s.159).

Vnitřní orgány se v čínské medicíně rozdělují do tří skupin. První skupinou je pět orgánů zang 五脏 (wuzang), které tvoří játra, srdce, slezina, plíce, ledviny. Do druhé skupiny šest orgánů fu 六腑 *(*liu fu*)* se řadí žlučník, tenké střevo, žaludek, tlusté střevo, močový měchýř, trojitý zářič a třetí skupinou jsou zvláštní orgány fu 奇恒之府 (qiheng zhi fu) mozek, dřeň, kosti, cévy, žlučník, děloha (Ando 1995, s. 159).

Pět orgánů zang jsou nejdůležitější orgány v lidském těle, které zajišťují správný, jak fyziologický, tak psychický stav jedince. Jejich význam a velikost jsou připodobňovány k činnosti pěti prvků. Stejně jako chod vesmíru je organizován pěti prvky, tak je i lidské tělo a jeho správné funkce jako celku řízena pěti orgány zang 五脏 (wuzang). Prostřednictvím své qi iniciují a ovlivňují všechny procesy v těle, řídí své přidružené orgány fu 六腑 *(*liufu*)*, příslušné části těla, smyslové orgány, ale i sféru

duševního a citového života (Ando 1995, s. 160-161). Orgány zang 五脏 (wuzang) charakterizují čtyři základní úkoly. V prvé řadě uchovávaji esenciální energii qi, která v těchto pěti orgánech přetrvává, čili se nevyprazdňuje ani nenaplňuje. Narozdíl od orgánů fu 六腑 *(*liufu*)*, které jsou podřízeny orgánům cang a jejich naplňování a vyprazdňování qi závisí na příjmu a vylučování potravy. V druhé řadě se podílejí na psychickém stavu člověka. Čínská medicína každému z pěti orgánu přiřadila část psychiky: k srdci se řadí duch 神 (shen), k játrům duše yinové povahy 魂 (hun) a k plicím duše povahy yangové 魄 (po), ke slezině uvažování 意 (yi) a k ledvinám vůle 志 (zhi). Nejsou však nijak izolované, pouze charakteristické pro dané orgány (Ando 1995, s. 161)

Šest orgánů fu 六腑 *(*liufu*)*, tzv. duté orgány jangové povahy, mají tu funkci, že se narozdíl od pěti orgánů cang mohou naplňovat a vyprazdňovat v závislosti na příjmu potravy. Jejich hlavním úkolem tedy je v sobě uchovat potravu na dobu, než se z ní přetvoří potřebná energie qi (Ando 1995, s. 163)

Zvláštní orgány fu 奇恒之府 (qiheng zhifu) jsou duté orgány, které se svou povahou blíží k orgánům zang, jelikož v sobě neuskladňují potravu, ale jinovou energii qi (Ando 1995, s. 159).

6. Terminologická (ne)jednota

Klíčem k získání čínských, nejen lékařských znalostí ale i jakéhokoliv jiného oboru, spočívá v osvojení jazyka, který tradičně slouží jako prostředek přenosu poznatků z jedné generace na druhou (Wiseman a Ye, 1980). V tradiční čínské medicíně ale ve skutečnosti nikdy nevznikla speciální lexikografie. Z důvodů hledání správného jazykového vyjádření čínských lékařských konceptů v cílovém jazyce dochází k tvorbě překladových ekvivalencí (tamtéž).

S dlouholetým vývoje tradiční medicíny v západním Pacifiku, který probíhá již tisíce let, dochází přirozeně i k transformaci terminologie, která se v rámci historického kontextu proměňuje a jsou do ní postupně zahrnovány nové ekvivalenty. Teoretické a praktické základy tradiční medicíny západního Pacifiku nalezneme ve starověké Číně, odkud se nadále rozvíjela do okolních států, například do Japonska, Korei a Vietnamu

(World Health Organization. Regional Office for the Western Pacific 2007, s. 1). Nové přibývající termíny se lišily dle oblasti a její příslušné kultury. Proces globalizace tradičních medicín s sebou nese potřebu terminologické jednoty, především pro snadnější a jasnější vědeckou komunikaci. Proto se organizace WHO v roce 2007 rozhodla o vytvoření publikace jednotného pojmosloví, kde kompletuje více jak 4000 termínů z tohoto regionu. Kniha nese název *WHO international standard terminologies on traditional medicine in the Western Pacific Region* (2007) a je určena studentům, zájemcům a odborníkům. Termíny jsou překládány do anglického jazyka. Regionální kancelář WHO pro západní Tichomoří svolala celkem tři sjezdy za účelem vypracování standardní terminologie tradiční medicíny. Sjezdy se konaly v Pekingu, Tokiu a v Daegu v letech 2004 a 2005 (World Health Organization. Regional Office for the Western Pacific, 2007).

Kniha o jednotné terminologii organizace WHO se setkala s velkou kritikou ze strany terminologů a překladatelů. Jedním z mnoha kritiků *WHO international standard terminologies on traditional medicine in the Western Pacific Region* (2007) je například N. Herman Oving, který je překladatelem literatury čínské medicíny do anglického jazyka. Tvrdí, že publikaci chybí dostatečně vyvinutá systematičnost v definování pojmů, akceptování a práce se synonymií, vyskytují se tam pravopisné chyby, dále také upozorňuje na opomenutí některých čínských lékařských termínů, atd. Vzhledem k tomu, že terminologie je využita i pro účely vzdělání, vědeckých studií, k překladu dokumentů a nástroj pro klinickou praxi, nefunguje tato publikace, dle názoru N. Hermana Ovinga, jako spolehlivý zdroj.[6]

Při přenosu vědeckých a technických poznatků mezi východním a západním světem hrají dvojjazyčné slovníky a odborné publikace tu nejdůležitější roli. Může se zdát, že nesprávné uchopení terminologie již vydaných publikací východní medicíny vysvětluje její nedostatečné pochopení a připravenost k šíření znalostí z tohoto prostředí. Stále se navyšuje počet západních lékařských textů, které nečerpají z textů primárních, a pokud ano, jsou to právě Číňané, kteří se o tyto texty zasloužili, nikoliv

[6] HERMAN OVING, N. *Terminology in Chinese Medicine: Terminology in Chinese Medicine: A Critique of the WHO term list.* Aowen Chinese Medicine 奧文中醫 [online]. 2016 [cit. 2021-04-19]. Dostupné z: https://ovingchinesemedicine.com/cat-1/terminology-in-chinese-medicine-a-critique-of-the-who-term-list-ii/.

odborníci ze západních zemí. Jazykovou bariérou pro západní překladatele může být jejich mylná představa o povaze a konceptech čínské medicíny a možnostech jejího přijetí na západě. Bez jazykového klíče je skupina příjemců podmaněna utvářením představ o čínské medicíně nikoli na základě přímé znalosti této medicíny, ale na základě globálního pohledu 20. století. Publikace, které zkoumají čínskou terminologii TCM, rozvíjení racionálního přístupu k překladu a její prezentaci ve slovnících, tvoří nezbytný první krok k vývoji jazyka čínské medicíny nejen v angličtině, ale i dalších jazycích. V ideálním případě by takové úsilí mělo jít ruku v ruce s rozvojem výuky čínštiny, aby více studentů uniklo spleti slov a významů, které vyplývají z nesystematického přístupu k překladu. Větší přesnosti překladu a větší shody v prezentaci lékařských informací o Číně lze dosáhnout pouze důkladnou a informovanou debatou. Doposud bohužel jen málo lidí k takové debatě přispělo (World Health Organization. Regional Office for the Western Pacific, 2007).

Nová terminologie západního lékařství vzniká utvářením termínů, které mají základ v latině a řečtině. Tradiční čínská medicína užívá kombinaci obyčejných slov používaných i v běžné konverzaci, ale ve speciálním vědeckém kontextu. Bylo tedy u jejího vývoje nejdříve nutné postavit základy čínské lexikografie. 中国中医大辞典 *Zhongguo zhongyi dacidian* byl publikován o 6 let později po vydání slovníku 辞源 *Ci Yuan*, který je považována za první jazykovou obecnou příručkou zaměřenou na mluvenou formu čínského jazyka, namísto užití znakového písma. V terminologii TCM nevzniklo nutkání izolovat termín od kontextu a jasně definovat pojem a standardizovat jeho použití. V moderní době je terminologie často spjata s představou, že by každý termín měl mít svou vlastní jednoznačnou odbornou definici a neměl by být používán ve vícero odlišných kontextech. Čínská tradiční medicína nikdy neměla potřebu vědeckého základu svých termínů, ale nikdy tím nebyla snižována jejich vědecká hodnota a odbornost. Jako každá terminologie, tak i terminologie TCM prochází vývojem. Za poslední století vzniklo nespočet slovníku zaměřujících se na různá odvětví a obory tradiční čínské medicíny. S rostoucím zájmem o vědu a techniku se v Čínské lidové republice zvýšila činnost vytváření slovníků. Ke konci 20. století došlo k vysokému nárůstu čínských lékařských slovníků, z nichž největší je 中医大辞典 *Zhongyi Dacidian*, který vyšel roku 1995 jen pár let poté, co vyšla jeho stručná verze

箭命中一辞电 *Jianming Zhongyi Cidian*. Vzhledem ke zrychlení internacionalizace se také čínští odborníci podílejí na dvojjazyčných publikacích. Dvojjazyčné slovníky slouží jako hlavní souhrnné zdroje všech ekvivalentů výchozího a cílového jazyka. V případě výběrů určitých termínů podporují spisovatelé, překladatelé a odborníci jeho standardizaci (Wiseman a Ye, 1980).

Důležitým aspektem uchopení čínské medicínské terminologie a předání poznatků čtenáři je také řazení termínů ve slovnících. V případě zvolení abecedního pořadí nemusí vždy čtenář, bez znalostí čínského jazyka, úspěšně dohledat termíny stejného oboru. Alternativou je tematické pořadí, kde jsou termíny uspořádány podle kategorií. Teoreticky je tematický řád zdánlivě výhodnější, protože předpokládá méně znalostí ze strany čtenáře, a proto si jej autoři dvojjazyčných slovníků čínské medicíny většinou vybírají (tamtéž).

Problematikou terminologické roztříštěnosti tradiční čínské medicíny se zabývala Mgr. Dita Sálová PhDr., která působí v Ústavu dějin lékařství a cizích jazyků 1. LF Univerzity Karlovy, kde se věnuje diskurzu lékařství Dálného východu. Hlavní myšlenkou příspěvku doktorky Dity Sálové, který je zveřejněn na portálu *Zdravotnické právo a bioetika*, je zohlednění terminologie TCM jak z kulturního, tak i z právního aspektu. Mgr. Dita Sálová PhDr. (2018) zde v prvé řadě uvádí částečné historické pozadí novelizací a proměn legislativních rámců TCM v České republice. Píše zde o Světové zdravotnické organizaci, která se v roce 2007 pokusila o sjednocení pojmového aparátu tradiční medicíny v Tichomoří, dle jejího názoru neúspěšně. Mezi hlavní důvody uvádí kolizi myšlenek společenských, právních a vědních a celkovou kulturní a historickou neznalost.[7]

Z výše uvedených textů je patrné, že sjednocení terminologie tradiční medicíny je velice obtížné, ba dokonce nemožné. I Kajdoš (1974) uvadí, že problémem čínské terminologie je nepřesně oddělena funkce od pojmu, a to dovádí k obtížím při interpretaci výrazů. V mé bakalářské diplomové práci se nebudu soustředit na její sjednocení, nýbrž na její terminologickou rozmanitost, ve které budu hledat společné

[7] Čínská medicína – cui bono?. *Zdravotnické právo a bioetika* [online]. Copyright © Ústav státu a práva, v. v. i., 2011 [cit. 2021-04-19]. Dostupné z: https://zdravotnickepravo.info/cinska-medicina-cui-bono/

znaky a vyhodnocovat překlad termínu, který se bude dle mého názoru utvořeného na základě studia odborných publikací nejvíce blížit významu čínského termínu.

7. Čeští autoři odborných publikací TCM

V úvodu mé bakalářské práce již byla stručně sepsána historie vývoje povědomí o TCM v České republice a prvních autorů publikací v České republice. Českých autorů knih se znalostmi čínského jazyka zabývajících se teorií a praxí TCM není mnoho. Postupem času ale díky internacionalizaci a mezinárodním konferencím, publikacím a diskuzím zabývající se tématem tradiční čínské medicíny takových autorů přibývá. Nyní podrobněji představím autory, s jejichž publikacemi budu pracovat.

7.1 Vladimír Ando

Vladimír Ando, významný český sinolog, autor několika významných publikací se zaměřením na tradiční čínskou medicínu a taoismus. Po úspěšném zakončení magisterského studia oboru sinologie-orientalistika na Univerzitě Karlově v Praze v roce 1983 působil v Orientálním ústavu AVČ jako vědecký pracovník. Během několikaměsíční stáže v roce 1985 na univerzitě v Šanghaji formoval své vědomosti v rámci čínské filozofie a medicíny. Napsal a přeložil stěžejní díla, která jako jedna z prvních formovala československé povědomí o čínském lékařství a filozofii.[8]

Jednimi z publikací je série knih s názvem *Klasická čínská medicína: Základy teorie I. - V.*(1995, 1996, 1997, 1999, 2001), ve kterých shrnul základní teorii TCM. Důležitým zdrojem je v souvislosti s knihami Vladimíra Anda souborný slovník *Čínsko-český slovník klasické čínské medicíny* (2008), který je zpracováno na základě jeho učebnic I. - V. Jiřím Roztočilem.

7.2 Václav Kajdoš

MUDr. Václav Kajdoš na Univerzitě Karlově vystudoval medicínu se specializací na chirurgii. Byl nejen lékařem, ale i spisovatelem a překladatelem. Mezi jeho záliby patřilo praktikování jógy, studium čínské akupunktury a filozofie. Byl autorem článků

[8] *Vladimír Ando. KDO BYL KDO. Čeští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté* [online]. Libri, 1999 [cit. 2021-05-02]. Dostupné z: http://www.libri.cz/databaze/orient/search.php.

o akupunktuře a pulzové diagnostice v časopise *Praktický lékař*, který vycházel od poloviny šedesátých let a byl jedním z prvních, kteří se o tématem TCM u nás začali věnovat.[9]

V roce 1974 vydal publikaci s názvem *Kovem a ohněm: Akupuktura*, která se jako první publikace s touto problematikou stala učebnicí pro všechny zájemce o TCM a především akupunkturu. Václav Kajdoš se stal jedním z nejvýznamnějších českých odborníků pro tuto oblast. V roce 1985 publikoval *Základy tradiční akupunktury*, ve které nalezneme seznam všech akupunkturních bodů v české standardní transkripci a roku 1987 vydal rozšířené vydaní knihy *Kovem a ohněm: Akupunktura*, které doplnil o nové poznatky a zkušenosti.[10]

7.3 Radomír Růžička

MUDr. Radomír Růžička, CSc. je jedním z průkopníků tradiční čínské medicíny se specializací na akupunkturu a akupresuru u nás. Tyto léčebné metody se snažil prosadit již v 50. letech. Nebyl sice sinologem, ale vydal několik knih, ve kterých se podrobněji zabýval tématikou TCM. Byla jimi kniha *Akupunktura v teorii a praxi* vydaná porvé v roce 1990 (2. vydání, 2003). Tato kniha čerpá především z ruských publikací o TCM. Pro svou bakalářskou práci jsem také čerpala z jeho další knihy vydané v roce 2004 s titulem *Učení o pěti prvcích: principy prevence, diagnostiky a léčby podle zákona pěti prvků.*

Kajdoš (1974) se ve svých knihách nezabývá všemi termíny TCM, ale pouze těmi hlavními z kategorie teoretických základů a akupunktury. I přesto jsou jeho knihy bohatým zdrojem pro uchopení praxe a teorie akupunktury u nás. Růžičkovy (2003, 2004) publikace je nejnovější ze tří výše uvedených a nalezneme v ní jedinečný seznam české terminologie akupunkturních bodů. Publikace Anda (1995, 1996, 1997, 1999, 2001) jsou nejobsáhlejšími odbornými učebnicemi shrnující veškeré vědění

[9] *2 díl: 1974 - Kovem a ohněm* [online]. Jsme 1. škola tradiční čínské medicíny – TČM®, 1990 [cit. 2021-05-01]. https://www.tcm.cz/n/1974-kovem-a-ohnem.

[10] *2 díl: 1974 - Kovem a ohněm* [online]. Jsme 1. škola tradiční čínské medicíny – TČM®, 1990 [cit. 2021-05-01]. https://www.tcm.cz/n/1974-kovem-a-ohnem.

o terminologii TCM v českém jazyce a slouží jako zdroj mnoha odborníkům a zájemcům o tradiční medicínu.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

Jak bylo již nastíněno v úvodu, pro praktickou část je stěžejní hierarchická kategorizace TCM. Navazuji tedy na práci Vítkové (2020), která se na tuto problematiku zaměřila a v závěru své práce zpracovala tabulku kategorií a podkategorií terminologie TCM. Čísla zde uvedených termínů korespondují s její kategorizací.

Podrobněji se budu věnovat čtyřem kategoriím: Filozofické základy 哲学基础 (zhexue jichu), Diagnostika 诊断 学 (zhenduanxue), Choroby 疾病 (jibing) a Léčba 治疗 (zhiliao). Analyzovat budu ale pouze ty termíny, které se od sebe navzájem liší ve významu či funkci. Primárními zdroji pro užití českých termínů jsou knihy *Klasická čínská medicína 1.-V.* (Ando, 1995, 1996, 1997, 1999, 2001), *Akupunktura v teorii a praxi* (Růžička, 2003) a *Kovem a ohněm* (Kajdoš, 1974). Čínské definice termínů jsem dohledala v *Xinhua Zidian* (2012), *Xiandai Hanyu Cidian* (2002) *a Handbook of Basic Words and Phrases in Traditional Chinese Medicine: Chinese For Science And Technology* (Jing, 2012).

8. Filozofické základy

Filozofické základy TCM jsem již stručně představila v teoretické části práce. Tato kategorie celkem čítá 541 termínů[11] a dělíme ji na pět hlavních podkategorií Učení o yin a yang 阴阳学说 (yinyang xueshuo), Učení o pěti prvcích 五行学说 (wuxing xueshuo), Trojici nebesa, člověka a zemi 三才 (sancai), Státnictví 治国之道 (zhiguo zhi dao) a Knihu proměn 周易 (zhouyi) (Vítková 2020, s. 25).

Učení o yan a yang 阴阳学说 (yinyang xueshuo) se dělí na dvě hlavní podkategorie. Jsou jimi 1.1.1a. 阴阳 (yinyang), 1.1.1b. 两仪 (liangyi) a neustálený výraz 1.1.2. 阴阳之间的相互作用 (yinyang zhijian de xianghu zuoyong) (Vítková 2020, s. 25). U interpretace termínu 1.1.1a. a 1.1.1b. nedochází k žádným změnám, neboť se nejedná pouze o terminologii TCM, nýbrž o filozofické principy staré Číny. V českém prostředí nenalezneme překladové ekvivalenty. Jedná se o slova přejatá.

[11] Včetně názvů kategorií a podkategorií, jak uvádí Vítková (2002).

Čtvrtá a poslední rovina kategorizace termínů Učení o yin a yang 阴阳学说 (yinyang xueshuo) značí jejich provázanost.

Termín 1.2.1. Klasifikace pěti prvků 五行的归类 (wuxing de guilei) je první podkategorií Učení o pěti prvcích 五行学说. Prvním termínem této podkategorie je 1.2.1.1a. pět prvků 五行 (wuxing), 1.2.1.1b. 五常 (wuchang), 1.2.1.1c.五材 (wucai) (Vítková, 2020).

1.2.1.1a.	**Vladimír Ando**	**Václav Kajdoš**	**Radomír Růžička**
五行	pět hybných sil pět činitelů pět prvků	pět elementů pět základních praforem	pět hybných sil pět prvků pět elementů
Stupeň shody	B	B	B

Tabulka 1 Termín 1.2.1.1a 五行

Ando (1995) uvádí, že je v západní medicíně 五行 (wuxing) interpretováno jako „pět prvků". Podle něj je však termín mylný, jelikož 行 (xing) je výrazem pro pohybování či konání. „*Jedná se tedy o pět hybných sil, pět činitelů, jejichž vzájemným spolupůsobením vznikají všechny další formy bytí*" (Ando 1995, s. 109). I přesto, že nesouhlasí s překladem, ve své knize používá termín „pět prvků" pro svou společensky vžitou a přijatou terminologii. Kajdoš (1974) používá výraz „pět elementů*"*, sám ale o jednotlivých prvcích pojednává jako o vládci, který má pod sebou jednotlivé duté a plné orgány, se kterými hýbe. Růžička (2003) úvodním slovem o teorii pěti prvků použil citaci z knihy Vladimíra Anda, kterou jsem již uvedla výše. Uvědomuje si tedy důležitost nahlížení na termín jako na „pět hybných sil", ale dále o nich ve své knize píše jako o „pěti prvcích*"* či „pěti elementech". Termín 五行 (wuxing) je nejčastěji překládán jako „pět prvků; pět elementů; pět živlů". Komplexitu pěti hybných sil, neboli pěti činitelů, můžeme pro svou nekonečnou transformaci vnímat jako proměnnou jednotku, která dává podněty ostatním silám, které rozpohybovávají hmotný i nehmotný svět. Výklad pojmu 五行 (wuxing) v *Handbook of Basic Words and Phrases in Traditional Chinese Medicine* (Jing, 2012) odkazuje na jejich interakci, ale také

zůstává překládán jako „pět elementů". „"五" 指木，火，土，金，水这五种构成自然界的基本物质元素，"行"指运行和运动，五行即指木， 火，土， 金， 水 五类自然事物及其运动" (Jing 2012, s. 14). Volně přeloženo autorem „ „五" odkazuje na základní přírodní elementy tohoto světa: dřevo, oheň, zemi, kov a vodu a 行 znamená pohyb. Na 五行 je tedy nahlíženo jako na pět elementů na sebe vzájemně působících." Z důvodu užití více pojmů pro jeden termín volím stupeň podobnosti B.

1.2.1.1b. 五常 (wuchang) a 1.2.1.1c. 五才 (wucai) jsou synonymními výrazy 五行 (wuxing). V českých publikacích se s jejich výskytem setkáme zřídka. Vítková (2020) jako další termíny stejné hierarchické roviny pěti prvků 五行 (wuxing) uvádí 17 termínů, konceptů neustálé proměnlivosti všech životních cyklů spjatých s pěti prvky, například termíny 1.2.1.4 patero smyslových vývodů 五官 (wuguan), 1.2.1.17 patero tekutin 五液 (wuye), aj., které u Anda (1995), Kajdoše (1974) a Růžičky (2003) nemají překladové ekvivalenty.

1.3	**Vladimír Ando**	**Václav Kajdoš**	**Radomír Růžička**
三才	tři úrovně	tři úrovně	trojjedinost
Stupeň shody	B	B	C

Tabulka 2 Termín 1.3 三才

Další kategorií je Trojice nebesa, člověk a země 三才(sancai). Ando (1995), Kajdoš (1974) a Růžička (2003) se ve svých knihách zmiňují o termínu 1.3 三才 (sancai) pouze okrajově. Kajdoš (1974) a Ando (1995) vysvětlují pojem jako tři úrovně, tj. nebeskou, pozemskou a lidskou, ve které se odráží princip polarity yin-yang a člověk je spojnicí obou energii. Růžička (2003) se o 三才 (sancai) zmiňuje jako o „trojjedinosti". Termín 三才 (sancai) se nevyskytuje v žádných výše zmíněných čínských publikacích. 三 (sen) je číslovka „tři" a 才 (cai) je v *Xinhua Zidian* (2012, s. 41) definováno „*1.* 能力*, 2.* 从才能方面指称某类人*,* […]". Přeloženo autorem jako „1. talent, schopnost, způsobilost, vlohy; 2. označení určitého typu osob (s ohledem

na talent): schopný, talentovaný člověk; […]". Talent chápeme jako vysokou míru nadání a způsobilosti k provádění jisté činnosti.[12] Termín „tři úrovně", jak uvádí Ando (1995), Růžička (2003) a Kajdoš (1974) popisuje trojí strukturu rovnováhy a harmonie. Přiklonila bych se k označení „tři talentovaní", které značí schopnost harmonizace všech tří stádií.

9. Diagnostika

Diagnostiku 诊断 学 (zhenduanxue) dělíme na dvě základní oblasti: čtveré vyšetření 四诊 (sizhen) a diferenciální diagnostiku 辨证 (bianzheng). Metody diagnostiky procházely vývojem po dobu více něž 2000 let a dosáhly pozoruhodných výsledků (Maciocia 2015, s. 301).

Díky čtverému vyšetření 四诊 (sizhen) získáme komplexní a detailní informace o zdravotním stavu pacienta. Čtveré vyšetření obsahuje termíny 2.1.1. - 2.1.4. vyšetření zrakem 望诊 (wangzhen), vyšetření dotazováním 问诊 (wenzhen), vyšetření sluchem a čichem 闻诊 (wenzhen) a vyšetření pohmatem切诊 (qiezhen) (Vítková 2020, s. 28).

Podrobněji se podíváme na diagnostiku 2.1.4 vyšetřování pohmatem 切诊 (qie zhen) „*Stlačováním, tj. pohmat na různých částech těla, úsecích drah čchi a bodech na drahách*" (Ando 1999, s. 250). Můžeme si všimnout, že terminologie Vladimíra Anda (1999) a Radomíra Růžičky (2003) je shodná u všech pulzů. Václav Kajdoš (1974) k termínům přistupoval více poeticky. Rozdíly v překladech v následující části diplomové práce rozvedu.

2.1.4.1.3.2.1.1.	**Vladimír Ando**	**Václav Kajdoš**	**Radomír Růžička**
浮脉	plovoucí pulz	plynulý pulz	plovoucí pulz
Stupeň shody	A	B	A

Tabulka 3 Termín 2.1.4.1.3.2.1.1. 浮脉

Ando (1999) a Růžička (2003) překládají 2.1.4.1.3.2.1.1. 浮脉 (fumai) jako „plovoucí pulz". Kajdoš (1974, s.134) u 浮脉 (fu mai) uvádí, že „ *při jeho pohmatu*

[12] *Slovník spisovného jazyka českého* [online]. Ústav pro jazyk český, v.v.i., ©2011 [cit. 2021-05-10] Dostupné z: https://prirucka.ujc.cas.cz/?slovo=talent

máme dojem, jako by plynul na povrchu kůže, nebo že vánek čechrá peří ptáka, […]", a proto používá označení „pulz plynulý". 脉 (mai) se do českého jazyka překládá jako „pulz či tep" (Vochala 2007, s. 294). 浮 (fu) je v *Xinhua Zidian* (2012, s. 139) definováno následovně „*1.* 漂, 跟 *"沉"* 相对*;* […]*; 2.* 表面的*;* […]*; 3.* 暂时的*;* […]*; 4.* 不沉静，不沉着*;* […]". Přeloženo autorem jako „1. plout; opak slova ponořit se; […]; 2. povrchový; […]; 3. dočasný; […]; 4. neklidný, nestabilní; […]". Vzhledem k definici 浮 (fu) volím u Anda (1999) a Růžičky (2003) stupeň podobnosti *A*. U Kajdoše (1974) volím *B*, jelikož se jedná o pojmenování na základě charakteristiky.

2.1.4.1.3.2.1.2.	**Vladimír Ando**	**Václav Kajdoš**	**Radomír Růžička**
沉脉	ponořený pulz	hlluboký pulz	ponořený pulz
Stupeň shody	A	B	A

Tabulka 4 Termín 2.1.4.1.3.2.1.2. 沉脉

Kajdoš (1974) 2.1.4.1.3.2.1.2. termín 沉脉 (chenmai) přirovnává k řece tekoucí v hluboké rokli a Ando (1999) ke kameni ponořenému ve vodě. 沉 (chén) je v *Xinhua Zidian* (2012, s. 56) vysvětleno jako „*1.* 没*(mò)*入水中，跟 *"浮"* 相对*; 2.* 重*,* 分量大*;* […]". Přeloženo autorem jako „1. topící se člověk, opak ke slovu plout; 2. těžký; 3. hluboký (přemýšlivý) člověk, stupeň hloubky; […]" Pulz ponořený lze ucítit až po silném stlačení, jelikož se nachází v hloubce u šlach a kostí (Ando 1999, s. 266). Dle vlastností pulzu se jedná o protiklad „pulzu plovoucího", proto jsem zvolila stupeň podobnosti *A* u termínu „pulz ponořený".

2.1.4.1.3.2.1.3.	**Vladimír Ando**	**Václav Kajdoš**	**Radomír Růžička**
伏脉	přikrčený pulz	skrytý nebo pohřbený pulz	přikrčený pulz
Stupeň shody	A	B	A

Tabulka 5 Termín 2.1.4.1.3.2.1.3. 伏脉

Jedná se o pulz 2.1.4.1.3.2.1.3. 伏脉 (fumai), který je lokalizován ještě hlouběji než pulz ponořený (Ando 1999, s. 292). 伏 (fu) je v *Xinhua Zidian* (2012, s. 138) definováno jako „*1.* 趴，脸向下体前屈; […]; *2.* 低下去；[…]; *3.* 隐藏, […]", což je autorem přeloženo „1. nakloněný, sklonit se čelem dolu; […]; 2. jít níže; […]; 3. schovat se; […]". Dle definování 伏 (fu) v odborných publikací docházím k závěru, že se označení Anda (1999) a Růžičky (2003) blíží nejvíce výchozímu jazyku s charakteristickým vlastnostem pulzu, a proto volím stupeň podobnosti *A*.

2.1.4.1.3.2.1.7.	**Vladimír Ando**	**Václav Kajdoš**	**Radomír Růžička**
涩脉	zadrhávající pulz	hrubý pulz	zadrhávající pulz
Stupeň shody	B	A	B

Tabulka 6 Termín 2.1.4.1.3.2.1.7. 涩脉

U všech tří českých autorů Anda (1999), Kajdoše (1974) a Růžičky (2003) se jedná o stejnou charakteristiku vlastností a funkce tohoto pulsu 2.1.4.1.3.2.1.7. 涩脉 (semai), který přirovnávají k noži vjíždějícího do bambusové větve. *Xinhua Zidian* (2012, s. 435) definuje 涩 (sè) jako „*1.* 不光滑，不滑溜：轮轴发涩，该上点儿油了*;* 2. 一种使舌头感到不滑润不好受的味道; […]". Volně přeloženo autorem „1. není hladký, ani kluzký: zadrhávající se kotouč, je potřeba přidat trochu oleje.; 2. druh chuti, po které se jazyk necítí dobře a hladký; […]". Stupeň podobnosti *A* volím u Kajdoše (1974), jelikož se jedná o „hrubost povrchu" nože, který se zadrhává. U všech tří autorů dochází ke stejné charakteristice pulzu.

2.1.4.1.3.2.1.9.	**Vladimír Ando**	**Václav Kajdoš**	**Radomír Růžička**
洪脉	vlnovitý pulz	přetékající pulz	vlnovitý pulz
Stupeň shody	B	A	B

Tabulka 7 Termín 2.1.4.1.3.2.1.9. 洪脉

Kajdoš (1974) přirovnává pulz 2.1.4.1.3.2.1.9. 洪脉 (hongmai) k rozvodněnému přetékajícímu potoku. Ando (1999) pulz charakterizuje jako nárazový, silný

v povrchové části a slabý ve spodní úrovni, přicházející ve vlnách. 洪 (hong) je „*1.* 大*:* 洪水*; 2.* 大水*:* 山洪*.;* […]" (Xinhua Zidian 2012, s. 191). Volně přeloženo autorem jako „1. velký: rozsáhlý; 2. záplavy: horský proud, povodeň; […]". Vzhledem k překladu výchozího jazyka volím nejvyšší stupeň podobnosti u „pulzu přetékajícího". U Růžičky (2004) a Anda (1999) volím stupeň *B*, jelikož pulz přichází v tzv. „vlnách", ale překlad 洪 (hong) se více shoduje s překladem Kajdoše (1974).

2.1.4.1.3.2.1.10.	**Vladimír Ando**	**Václav Kajdoš**	**Radomír Růžička**
细脉	tenký pulz	jemný pulz	tenký pulz
Stupeň shody	B	A	B

Tabulka 8 Termín 2.1.4.1.3.2.1.10. 细脉

V českém jazyce se můžeme u termínu 2.1.4.1.3.2.1.10. 细脉 (simai) také setkat s označením „malý pulz" 小脉 (xiaomai) (Ando 1999, s. 279). V *Xinhua Zidan* (2012, s. 533) je 细 (xì) definováno následovně: „*1.* 跟*"*粗*"*相对 *a)* 颗粒小的：细沙*,* 细末*; b)* 长条东西直径小的：细竹竿*; 2.* 细小的，不重要的：细节; […]" Volně přeloženo autorem: „ 1. opak ke slovu surový*;* a) malé částice (kulatého tvaru): jemný písek, prach; b) dlouhé objekty malých průměrů: tenká bambusová tyč; 2. drobný, nedůležitý, detail; […]". Pulz 细脉 (simai) je Růžičkou (2004, s. 315) přirovnáván k hedvábnému vláknu, především díky své tloušťce. Kajdoš (1974, s. 138) popisuje pulz jako vlákno niti, jemný a měkký na dotek. Ando (1999) popisuje pulz jako chabý a měkký. Stupeň *A* volím u Kajdoše (1974), a tedy pulzu jemného.

2.1.4.1.3.2.1.15.	**Vladimír Ando**	**Václav Kajdoš**	**Radomír Růžička**
缓脉	uvolněný pulz	zpomalený pulz	uvolněný pulz
Stupeň shody	A	B	A

Tabulka 9 Termín 2.1.4.1.3.2.1.15. 缓脉

Pro pulz uvolněný 2.1.4.1.3.2.1.15 缓脉 (huanmai) se používá následující přirovnání: „*jarní vítr vanoucí korunami topolů"* (Kajdoš 1974, s. 137). 缓 (huan) je

v *Xinhua Zidian* (2012, s. 201) definováno následovně „*1.* 慢，跟“急”相对*:* 轻重缓急*; 2.*延迟*:* 缓兵之计*; 3.* 平和，不紧张*;* […]”. Volně přeloženo autorem: „1. pomalý, opak ke slovu urgentní: nezávažný, urgentní; 2. zpoždění: takticky zdržovat; 3. něžný, nebýt nervózní; […]”. Z důvodu označení termínu 迟脉 (chimai) Kajdošem (1974) jako „pulzu pomalého”, bych pro termín 缓脉 (huanmai) zvolila překlad „pulz uvolněný” pro dostatečné rozlišení mezi jednotlivými pulzy. Pro jasnější a zřetelnější uchopení termínu tedy volím stupeň shody *A* u Anda (1999) a Růžičky (2003).

2.1.4.1.3.2.1.22.	**Vladimír Ando**	**Václav Kajdoš**	**Radomír Růžička**
代脉	intervalový pulz	vynechávající pulz	invtervalový pulz
Stupeň shody	B	A	B

Tabulka 10 Termín 2.1.4.1.3.2.1.22. 代脉

Termín 2.1.4.1.3.2.1.22. 代脉 (dai mai) je pulzem, který se dle Anda (1999) zastavuje v pravidelných intervalech. 代 (dai) je v *Xinhua Zidian* (2012, s. 84): „*1.* 替*:* ~理*,* ~办*; a)* 受委托或被选举出来替别人或大家办事：我~他去*;* […]*; 2.* 历史上划分的时期；[…]”. „ 1. nahradit: záskok, (za někoho na vysoké pozici), jednat místo někoho jiného; být vybraným člověkem: Půjdu místo něj.; […]; 2. historické období; […]”. Pro termín 代脉 (dai mai) volím český překlad „vynechávající pulz”, který Kajdoš (1974) popisuje jako pulz, který se občas ztlumí a ustane a poté zase nabírá síly.

2.1.4.1.3.2.1.26.	**Vladimír Ando**	**Václav Kajdoš**	**Radomír Růžička**
弦脉	strunovitý pulz	pulz jako tětiva luku	strunovitý pulz
Stupeň shody	A	B	A

Tabulka 11 Termín 2.1.4.1.3.2.1.26. 弦脉

Kajdoš (1974) uvádí u 2.1.4.1.3.2.1.26. 弦脉 (xianmai) termín „pulz jako tětiva luku”. V Xinhua Zidian (2012, s. 536) je 弦 (xian) definováno „*1.*弓上发箭的绳状物; […]; *4.* 乐器上发声的线; […]”. Volně přeloženo autorem: „ 1. natažená tětiva

u luku; […]; 4. hudební struna; […]". Pro zjednodušení a rychlejší vědeckou komunikaci bych zvolila český termín Anda (1999) a Růžičky (2003), proto volím stupeň podobnosti *A* u termínu „strunovitý pulz".

2.1.4.1.3.2.1.27.	**Vladimír Ando**	**Václav Kajdoš**	**Radomír Růžička**
芤脉	stvolovitý pulz	dutý pulz	stvolovitý pulz
Stupeň shody	A	B	A

Tabulka 12 Termín 2.1.4.1.3.2.1.27. 芤脉

Všemi zde zmíněnými autory Andem (1999), Růžičkou (2003) a Kajdošem (1974) je termín 2.1.4.1.3.2.1.27. 芤脉 (koumai) přirovnáván k stvolu cibule, či pórku. 芤 (kou) je v Xinhua Zidian (2012, s. 272) popsáno „*1.* 古时葱的别名*; 2.* 中医指按起来中空无力的脉象，好像按葱管的感觉*;* […]". Volně přeloženo autorem: „1. starodávné označení pro cibuli; 2. v čínské medicíně se termínem označuje pulz, který je na stlačení dutý a slabý, připomínající stisknutí cibulového stvolu; […]". Označení „dutý pulz" není vzhledem k charakteristice pulzu chybné, avšak vzhledem k překladu 芤 (kou) volím termín „pulz stvolovitý".

5.2.2. Diferenciální diagnostika

辨证 (bian zheng) je diagnostika, která „[…]*, představuje vyvrcholení procesu zjišťování příčiny a povahy onemocnění k rozlišení syndromů a nemoci a následného určení postupu léčby*" (Ando 2001, s. 11). První podkategorií je 八纲辨证 (bagang bianzheng). U termínu 2.2.1 八纲 (bagang) se setkáme s překladovými ekvivalenty. Dohromady značí osm kategorií: yin-yang, zevní a vnitřní, chlad a teplo, nedostatek a nadbytek (Růžička 2004, s. 340). Jejich cílem je podrobnější klasifikace příznaků onemocnění (Kajdoš, 1974, s. 122). Jing (2012, s. 126) uvádí *„*疾病的表现尽管非常复杂，但基本上都可以用八纲来归纳*"*. Ve volném překladu autora: „Nezáleží na tom, jak těžké projevy onemocnění to jsou, lze je vždy zahrnout do osmi principů".

2.2.1	Vladimír Ando	Václav Kajdoš	Radomír Růžička
八纲	osmerá osnova	osm principů	osm principů
Stupeň shody	B	A	A

Tabulka 13 Termín 2.2.1 八纲

Andem (1995) je termín 八纲 (bagang) přeložen jako „osmerá osnova", Kajdoš (1974) a Růžička (2003) termín překládají jako „osm principů". 八 (ba) je číslovka osm a 纲 (gang) je v *Xianhua Hanyu Cidian* (2002, s. 636) definováno „事物最主要的部分：～领，提～；[…]". Volně přeloženo autorem: „nejdůležitější část objektu: základní princip, osnova; […]". 八纲 (bagang) dle Anda (1995) napomáhá jako osnova při klasifikaci bližšího určení podstaty onemocnění. Avšak nejvyšší stupeň shody přikládám termínu „osm principů", jelikož princip můžeme definovat jako základní myšlenku či zákon, podle kterých se řídí další ne ně navazující a z nich čerpající myšlenky či zákony.[13] Stejně tak je „osm principů" základem pro další postupy ve vyšetření.

Další skupinou termínů jsou body energie qi, průchody, kterými qi vystupuje a vstupuje do těla. Má tak vliv na příslušené orgány a stlačení takových bodů může být důležitým ukazatelem při diagnostice pacienta. Známe šest hlavních kategorií, do které se klasické akupunkturní body řadí. 穴 (xué) je „*xuéwèi* 穴位 <*S*> *akupunkturní bod*" (Vochala 2007, s. 542).

4.3.1.8.1.15.1.	Vladimír Ando	Václav	Radomír Růžička
五输穴	pět přepravních bodů	body pěti prvků přehrady	antické body body přehrad
Stupeň shody	A	B	B

Tabulka 14 Termín 4.3.1.8.1.15.1. 五输穴

[13] *Slovník spisovného jazyka českého* [online]. Ústav pro jazyk český, v.v.i., ©2011 [cit. 2021-06-02] https://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?heslo=princip&hsubstr=no.

Zmíním zde i „pět přepravních bodů” 4.3.1.8.1.15.1. 五输穴 (wushuxue), což je další a nejstarší dělení akupunkturních bodů (Kajdoš 1974, s. 181). 五 (wu) číslovka „pět” a 输 (shu) je v *Xinhai Zidian* (2012, s. 460-461) definováno „ 从一个地方运送到另地方; […]”. Volně přeloženo autorem „dopravit se z jednoho místa na druhé; […]”. Studna, potok, proud, kanál a spojovací bod je pět přepravních bodů ležící pod lokty a koleny až po konečky prstů na každé z dvanácti drah. Názvy jednotlivých bodů popisují jejich vlastnosti pro přirozený tok energie qi (Wiseman a Ye 1998, s. 207). Stupeň podobnosti volím *A* u Anda (1999), jelikož se jedná o termín zahrnující překlad výchozího jazyka a charakteristiku bodů.

4.3.1.8.1.15.2.	**Vladimír Ando**	**Václav Kajdoš**	**Radomír Růžička**
原穴	body původu	body pramene	body pramene body původu
Stupeň shody	A	B	B

Tabulka 15 Termín 4.3.1.8.1.15.2. 原穴

4.3.1.8.1.15.2. 原穴 (yuanxue) je dvanáct bodů, které leží na každé z dvanácti drah (Wiseman 1998, s. 548). Růžička (2004) je popisuje jako body, které jsou prameny proudící energie qi ve dvou směrech. 原 (yuan) je Vochalou (2007, s. 588) přeložen také jako „{původní; prvotní}”. 原 (yuan) je definováno „*1.* 最初的，开始的： ~稿*; 2.*原来，本来；[…]” (Xinhua Zidian 2002, s. 613). Přeloženo autorem „1. prvotní, počáteční: originální rukopis; 2. výchozí, původní; […]”. S ohledem na charakteristiku bodů a překlad termínu z výchozího jazyka volím nejvíce podobný termín „body původu” u Anda (1999). Kajdoš (1974) volí termín „body pramene” a Růžička (2004) „body pramene; body původu”, i přes to u Růžičky (2004) volím stupeň podobnosti *B*, z důvodu nejednoznačného označení a užití dvou termínů.

4.3.1.8.1.15.3.	**Vladimír Ando**	**Václav Kajdoš**	**Radomír Růžička**
络穴	body spojnice	body přechodu	body přechodu body spojnice
Stupeň shody	A	B	B

Tabulka 16 Termín 4.3.1.8.1.15.3. 络穴

Body 4.3.1.8.1.15.3. 络穴 (luoxue) vyrovnávají hladinu qi mezi sekundárními orgány a dráhami a zajišťují jejich propojení (Růžička 2004, s. 121). 络 (luo) je v *Xiandai Hanyu Cidian* (2002, s. 1280) definováno „指人体内气血运行通路的旁支或小支". Přeloženo autorem: „odkazuje na vedlejší dráhy v lidském těle, kterými proudí životní energie qi a krev." 络 (luò) je v *Xinhua Zidian* (2012, s. 327) také definováno jako „像网子那样的东西： 脉～; […]", a tedy volně přeloženo autorem „podobné jako síť, systém: tepny, žíly; […]". Růžička (2004) sice uvádí dva správné termíny, ale pro jednoznačný přenos informací bych zvolila pouze jeden výraz, a to „body spojnice", proto u Růžičky volím stupeň podobnosti *B*.

4.3.1.8.1.15.4.	**Vladimír Ando**	**Václav Kajdoš**	**Radomír Růžička**
郄穴	body štěrbin	bod tlumivý	bod sedativní
Stupeň shody	A	B	B

Tabulka 17 Termín 4.3.1.8.1.15.4. 郄穴

Kajdošem (1974) jsou 4.3.1.8.1.15.4. 郄穴 (xixue) popsány jako body, kterými lze utlumit dráhu daného orgánu. 郄 (xi) odkazuje na 隙 (xi), které je definováno „缝隙; 裂缝 crack; chink; crevice; 墙～crack in the wall; […]" (Xiandai Hanyu Cidian 2012, s. 2059). Přeloženo autorem jako „trhlina; štěrbina; prasklina; trhlina ve zdi". Zde volím doslovný překlad Anda (1999). Kajdoš (1974) a Růžička (2004) zde zohledňují jejich funkci, ale vzdalují se od překladu.

4.3.1.8.1.15.5.	Vladimír Ando	Václav Kajdoš	Radomír Růžička
募穴	body sběrné	body poplašné	body poplašné
Stupeň shody	A	B	B

Tabulka 18 Termín 4.3.1.8.1.15.5. 募穴

4.3.1.8.1.15.5 募穴(muxue) jsou body citlivé na stlačení. Dle nich se dá určit onemocnění a po jejich nabodnutí by měla bolest odeznít (Kajdoš 1974, s. 181). Většinou má přední střední dráha minimálně jeden takový akupunkturní bod, protože 募穴(muxue) neleží na příslušných drahách, ale dráhách jiných (Kajdoš 1974, s. 181). Jako český překlad 募 (mu) Vochala (2007) uvádí „{odvádět; brát; příjmat; verbovat}". *V Xiandai Hanyu Cidian* (2002, s. 1378) je 募 (mu) definováno jako „募集：*raise; collect; recruit;* […]". Volně přeloženo autorem „zdvihnout; sbírat; rekrutovat; […]". Kajdoš (1974) a Růžička (2004) uvádějí termíny „body poplašné", jelikož z citlivosti pohmatu poznáme onemocnění určitých orgánů. Ando (1999, s. 350) uvádí termín „body sběrné", ve kterých se energie qi shromažďuje. Vzhledem k funkci bodů a energii qi volím překlad termínu, který dopovídá sběru yin-yang energie, a tedy termín „body sběrné".

4.3.1.8.1.15.1.3.	Vladimír Ando	Václav Kajdoš	Radomír Růžička
腧穴	body přepravní	body souhlasné	body souhlasné body souzvučné body segmentární body přepravní
Stupeň shody	A	B	C

Tabulka 19 4.3.1.8.1.15.1.3. 腧穴

19 4.3.1.8.1.15.1.3. 腧穴 (shuxue) jsou body, které tlumí účinky ostatních bodů a vždy leží na dráze močového měchýře (Kajdoš 1974, s. 181). 腧穴 (shuxue) je definováno „人体上的穴道: 肺 ~ ; […]" (Xinhua Zidian 2012, s. 463). Volně přeloženo autorem jako „akupunkturní body na lidském těle: akupunkturní body plic; […]". V knize *A Practical Dictionary of Chinese Medicine* (1998, s. 625-626) je popsán vývoj znaku 腧 (shu), jehož původ pochází ze znaku 俞 (shu), ke kterému byl později

přidán radikál 车 (che) znázorňující přepravu, a tedy 输 (shu). Aby se mohl používat v medicínském prostředí radikál byl nahrazen 肉 (rou), později zjednodušené na 月 (yue). Význam přepravních bodů je především v dopravování energie qi do příslušných orgánů, a proto volím stupeň podobnosti *A* u termínu „body přepravní". Stupeň shody *C* u Růžičky (2004) volím z důvodů rozsáhlé ekvivalence.

10. Choroby

Klíčem ke zdraví, je dle TCM nalezení rovnováhy mezi odpočinkem a cvičením, stravování, podnebím a sexuální aktivitou. Jakékoliv narušení harmonie se může stát příčinou nemoci (Maciocia 2015, s. 248). Dělí se na vnější příčiny 外因 (waiyin), vnitřní příčiny 内因 (neiyin) a ostatní příčiny 不内外因 (bu nei waiyin).

Pod příčiny vnější spadá termín 六淫 (liuyin), u kterého se setkáme s ekvivalencí. Pod 3.1.1.1a. 六淫 (liuyin) a 3.1.1.1b. 六气 (liuqi) řadíme fenomény spjaté s podnebím: vítr 风 (feng), chlad 寒 (han), horko 暑 (shu), vlhko 湿 (shi), sucho 燥 (zao), oheň 火 (huo).

3.1.1.1a.	**Vladimír Ando**	**Václav Kajdoš**	**Radomír Růžička**
六淫	šestero rozvracečů	šest zlých [nemocí]	šest škodlivin
Stupeň podobnosti	A	B	B

Tabulka 20 Termín 3.1.1.1a. 六淫

Kajdoš (1974, s. 119) překládá termín 3.1.1.1a 六淫 (liuyin) do českého jazyka jako „šest zlých [nemocí]". Jak dále popisuje jedná se o charakteristiky podnebí, které můžou negativně (zle) ovlivnit zdraví člověka. Ando (1997, s. 12) překládá termín 六淫 (liuyin) jako „šestero rozvracečů", které rozvracejí a narušují vnitřní rovnováhu člověka. Růžička (2003) používá označení „šest škodlivin", a dále se o nich zmiňuje pouze okrajově jako o patogenních energiích. V *Handbook of Basic Words and Phrases in Traditional Chinese Medicine* (2012) a *Xiandai Hanyu Cidian* (2002, s. 2290) je 淫

(yin) definováno jako „过分的，无节制的; […]“, přeloženo autorem jako „nadměrný; přílišný; nekontrolovatelný; nestřídmý”. *Xinhua Zidan* (2002, s. 593) je popsáno 淫 (yin) jako „1. 过多，过甚：～威; 2. 在男女关系不正当的：～乱; 3, 放纵：骄奢～逸; […]”. Volně přeloženo autorem jako „ 1. přílišný; přehánějící: zneužití moci; 2. nezákonný/zakázaný vztah mezi mužem a ženou: promiskuitní; 3. shovívavost: extravagantní a prostopášný/marnivý; […]”. Dle provedené analýzy volím nejvyšší stupeň shody u Vladimíra Anda (1999).

3.1.2.1.	**Vladimír Ando**	**Václav Kajdoš**	**Radomír Růžička**
七情	sedm emocí	sedm hnutí mysli (emocí)	Sedm elementů psychických (vášní)
Stupeň podobnosti	A	B	C

Tabulka 21 Termín 3.1.2.1. 七情

U příčin vnitřních se setkáme s termínem 3.1.2.1. 七情 (qi qing). „七情，即喜、怒、忧、思、悲、恐、惊七种情感，是人对于外界刺激产生的不同情绪反应，属于人的正常精神活动” (Jing 2012, s. 63). Ve volném překladu „Sedm emocí, radost, hněv, zármutek, dumání, žal, strach a úlek, jsou přirozenými duševními reakcemi člověka na okolní podněty.” 七 (qi) je číslovka „sedm” a 情 (qing) je v *Xinhua Zidian* (2012, s. 412) definováno následovně „1. 感情，情绪，[…]; 2. 爱情：谈～说爱; 3. 情面，情分; […]”. Volně přeloženo autorem „1. emoce, nálada, […]; 2. láska: dvoření se; 3. pocity, vzájemná přitažlivost; […]”. Na základě poznatků z odborných publikací volím stupeň *A* u termínu „sedm emocí”. Stupeň shody *C* u Růžičky (2004) je zvolen z důvodů víceslovného delšího pojmenování.

11. Léčba

Kategorie Léčba 治疗 (zhiliao) je rozdělena na tři hlavní podkategorie Principy léčby 原则 (yuan ze), Osm metod 八法 (bafa) a Léčebné metody 治法 (zhifa). Do léčebných

metod řadíme akupunkturu 针法 (zhenfa), neboli 刺法 (ci fa), moxování 灸法 (jiufa), qigong 气功 (qigong), bylinná léčba 药物疗法 (yaowu liaofa) (Vítková, 2020).

U Anda (1999) a Růžičky (2004) dochází k výrazné a zajímavé překladové rozmanitosti u akupunkturních bodů. Kajdoš jednotlivé termíny nepřekládá, ale pouze přepisuje pomocí české standardní transkripce, což je v akupunkturní praxi běžný jev. Setkáme se s řadou odborných publikací, které jednotlivé body pouze charakterizují a přepisují do latinky pomocí *pinyinu*.

Závěr

Cílem bakalářské diplomové práce bylo provést analýzu významových odlišností při překladu terminologie tradiční čínské medicíny do českého jazyka. Analýza se opírala o vybrané termíny z českých publikací Kajdoše (1974), Anda (1995, 1996, 1997, 1999, 2001) a Růžičky (2003, 2004). Pro jednoznačný výstup mé analýzy jsem stanovila stupnici *A* — *C*, kde *A* značí úplnou shodu, *B* částečnou shodu a *C* žádnou shodu se zdroji výchozího jazyka. Stupně *A* — *C* jsem vybírala na základě poznatků z odborných publikací, a to především dvojjazyčných výkladových a překladových slovníků, které hrají důležitou roli pro ustálení překladu a přenosu termínů cílového a zdrojového jazyka. Postupem níže v hierarchické struktuře Kristýna Vítkové (2020) narážíme na častější ekvivalenci v českém jazyce. Na základě vybraných 21 termínů a stupnice shody jsem došla k závěru, že termínů s označením *A* bylo celkem 26. Shodovaly se jak významem, tak funkcí. Největší počet zastoupení stupně shody *A* se nachází v publikacích Vladimíra Anda. Jeho publikace obsahují nejvíce termínu TCM v českém jazyce a jsou nejvíce využívaným zdrojem k pochopení konceptů čínské medicíny u nás. Druhého stupeně shody zaznačených *B* je celkem 34 termínů. Docházelo k podobnostem, které se odrážely v charakteristických vlastnostech, nebo v překladu. Poslední stupeň shody *C*, a tedy žádné shody, se vyskytuje pouze u termínů Růžičky (2003) termínu 1.3 „trojjedinost", 3.1.2.1. „sedm elementů psychických (vášní), a také u termínu 4.3.1.8.1.15.1.3. „body přepravní", u kterých použil celkem čtyři ekvivalenty.

Setkali jsme se také s překladovými ekvivalenty v rámci jedné publikace, například u termínu 1.2.1.1a. „pět hybných sil". Dochází k narušení terminologické jednoty již v rámci jedné publikace a z tohoto důvodu byl stupeň podobnosti snížen. Tento jev byl častý a docházelo k tomu především ve snaze zohlednit všechny možné aspekty překladu zdrojového jazyka daného termínu i s ohledem na jeho starší pojmenování, charakteristické vlastnosti, funkci a společensky již akceptovanou a vžitou terminologii.

Dále bylo také důležité zohlednit opačné procesy TCM a určit stupeň shody dle komplexity dané kategorie ve věci celkové provázanosti a vzájemné funkčnosti, například u termínu Kajdoše (1974) 2.1.4.1.3.2.1.15. „zpomalený pulz", který může být

zavádějící ve vztahu k dalšímu termínu v publikaci Kajdoše (1974) „pulz pomalý". Z toho důvodu byl stupeň shody u „zpomaleného pulzu" snížen.

Překladové ekvivalenty se nenacházely u pulzové diagnostiky Anda (1999) a Růžičky (2003). Jejich překlady byly shodné a k rozdílnému pojmosloví docházelo pouze u Kajdoše (1974). Kajdoš (1974) vydal jednu z nejstarších knih věnovaných akupunktuře a základům TCM u nás. V porovnání s Andem (1999) a Růžičkou (2003, 2004) můžeme s ohledem na dostupnost materiálů v 80. letech pozorovat vývoj a proměnu překladu termínů

Nalezení jazykového klíče, který bude uceleným základem pro překlad čínských lékařských termínů do českého jazyka, je obtížné. Unikátní léčebný systém TCM a jeho postupy si zaslouží pozornost v oblasti jasného definování terminologie a následné standardizace za pomoci spolupráce terminologů, sinologů, překladatelů, ad.

Má bakalářská diplomová práce nezahrnula všechny termíny uvedených kategorií a akupunkturních bodů, ale pouze ty, které se lišily u trojice zmíněných autorů. Budu ráda, pokud má práce bude inspirací a impulsem k rozsáhlejší analýze dalších překladových ekvivalentů. Postup k pochopení jazykového klíče českých autorů a struktura řazení termínů ve slovnících, může být hodnotným přínosem při dalším pojednání o jednotné terminologii tradiční čínské medicíny v českém jazyce a tvorbě bilingvních slovníků a odborných publikací, které jsou důležité pro pochopení systému a praxi tradiční čínské medicíny v České republice.

Resumé v anglickém jazyce

The terminology of Traditional Chinese Medicine is inconsistent throughout the world. Many years of development have brought a number of translation equivalents and several attempts to unify it have not been successful. Medical terminology should be clearly defined in order to be able to fulfill its function in the rapid and clear transmission of information not only among medical professionals, but also students and other interested in such a field to understand its concepts.

The aim of my thesis is to deal with its significant differences in the translation to Czech language. The practical part is based on analyzing the approach of Czech authors to the translation and its similarity with the famous international leading sources of terminology of Chinese medicine and Chinese dictionaries.

Seznam použité literatury

ANDO, Vladimír. *Klasická čínská medicína. Základy teorie. I. 2*. vyd. Hradec Králové: Svítání, 1995. ISBN 80-86198-34-0.

ANDO, Vladimír. *Klasická čínská medicína. Základy teorie. II*. Hradec Králové: Svítání, 1996. ISBN 80-86198-34-0.

ANDO, Vladimír. *Klasická čínská medicína. Základy teorie. III*. Hradec Králové: Svítání, 1997. ISBN 80-86198-34-0.

ANDO, Vladimír. *Klasická čínská medicína. Základy teorie. IV. 2*. vyd. Hradec Králové: Svítání, 1999. ISBN 80-86198-34-0.

ANDO, Vladimír. *Klasická čínská medicína. Základy teorie. V.* Hradec Králové: Svítání, 2001. ISBN 80-86198-34-0.

BLATNÁ, Renata a František ČERMÁK. *Manuál lexikografie.* Jinočany: H & H, 1995. ISBN 80-85787-23-7.

BOZDĚCHOVÁ, Ivana. *Současná terminologie: se zaměřením na kolokační termíny z lékařství*. V Praze: Karolinum, 2009. Acta Universitatis Carolinae. ISBN 978-80-246-1539-4.

ČEJKA, Mirek. *Česká lexikologie a lexikografie*. Brno: Masarykova univerzita, 1992. ISBN 80-210-0393-6.

ČERMÁK, František. *Jazyk a jazykověda: (přehled)*. Praha: Pražská imaginace, 1994. Pražská imaginace. ISBN 80-7110-149-4.

FILIPEC, Josef a František ČERMÁK, z: https://www.databazeknih.cz/knihy/ceska-lexikologie-266081

HARTZ, Paula R. *Taoismus.* Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1996. Světová náboženství (NLN, Lidové noviny). ISBN 80-7106-185-9.

HAUSER, Přemysl. *Nauka o slovní zásobě*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1980.

JING, Xu. *Handbook of Basic Words and Phrases in Traditional Chinese Medicine: Chinese For Science And Technology.* Beinjing language and culture university press, 2012, 154 s. ISBN 9787561933183.

Jsme 1. škola tradiční čínské medicíny – TČM®, 1990 [cit. 2021-03-25]. Dostupné z: https://www.historietcm.cz

KAJDOŠ, Václav. *Kovem a ohněm. Akupunktura*. Praha: Pressfoto, 1974.

KDO BYL KDO. Čeští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté [online]. Libri, 1999 [cit. 2021-05-02]. Dostupné z: https://libri.cz/databaze/orient/contents.php.

MACIOCIA, Giovanni. *The Foundations of Chinese Medicine* [online]. A Comprehensive Text. 3. vyd. Elsevier Ltd., 1989, 2005, 2015 [cit. 2021-05-01]. ISBN 9780702052163. Dostupné také z:https://books.google.cz/books?id=PM7ECQAAQBAJ&pg=PA93&hl=cs&source=gbs_toc_r&cad=3#v=onepage&q&f=false.

O tradiční čínské medicíně [online]. Jsme 1. škola tradiční čínské medicíny – TČM, 1990 [cit. 2021-04-30]. Dostupné z: https://www.tcm.cz/o-tcm.

OKROUHLÍKOVÁ, Lenka. *Lexikografie a dostupné slovníky znakované češtiny*. 2., opr. vyd. Praha: Česká komora tlumočníků znakového jazyka, c2008. ISBN 978-80-87218-16-7.

ROZTOČIL, Jiří. *Čínsko-český slovník klasické čínské medicíny: Zpracováno na základě učebnice Vladimíra Anda: Klasická čínská medicína I–V*. Brno, 2008, 183 s.

RŮŽIČKA, Radomír. *Akupunktura v teorii a praxi.* 3. přeprac. a dopl. vyd. Olomouc: Poznání, 2003. ISBN 80-86606-10-4.

RŮŽIČKA, Radomír. *Učení o pěti prvcích: principy prevence, diagnostiky a léčby podle zákona pěti prvků.* Ilustroval Michal LOŠŤÁK. V Olomouci: Poznání, 2004. ISBN 80-86606-19-8.

Slovník spisovného jazyka českého [online]. Ústav pro jazyk český, v.v.i., ©2011 [cit. 2021-06-01]. Dostupné z: https://ssjc.ujc.cas.cz/.

ŠVARCOVÁ, Petra. *Čínská slova v češtině* [online]. Olomouc, 2012 [cit. 2021-06-22]. Dostupné z: https://theses.cz/id/1we063/. Bakalářská práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta. Vedoucí práce Mgr. Kamila Hladíková.

VOCHALA, Jaromír. *Čínsko-český česko-čínský slovník*. Voznice: Leda, 2007, 1356 s. ISBN 80-7335-011-4.

WISEMAN, Nigel a Feng YE. *A Practical Dictionary of Chinese Medicine*. Paradigm Publications (MA), 1980, 945 s. ISBN 0912111542.

WORLD HEALTH ORGANIZATION. Regional Office for the Western Pacific. *WHO international standard terminologies on traditional medicine in the Western Pacific Region* [online]. Manila: WHO Regional Office for the Western Pacific. 2007 [cit. 2021-05-3]. Dostupné z: https://apps.who.int/iris/handle/10665/206952.

Xiandai Hanyu Cidian 现代汉语词典*(The Contemporary Chinese Dictionary)*. Beijng: Foreign Languages Press, 2002. ISBN 7-5600-3195-1.

Xinhua Zidian (新华字典), 11th revised edition. Beijing: Commercial Press. 2012. ISBN 978-7-100-07704-0.

Zdravotnické muzeum NLK. *Zdravotnické muzeum NLK* [online]. Dostupné z: https://muzeum.nlk.cz

Seznam příloh

Příloha č. 1 Seznam překladových ekvivalentů

Seznam překladových ekvivalentů

Číslo termínu	Termín	Vladimír Ando	A-C	Václav Kajdoš	A-C	Radomír Růžička	A-C
1.2.1.1a.	五行	pět hybných sil pět činitelů pět prvků	B	pět elementů pět základních praforem	B	pět hybných sil pět prvků pět elementů	B
1.3	三才	tři úrovně	B	tři úrovně	B	trojjedinost	C
2.1.4.1.3.2.1.1.	浮脉	plovoucí pulz	A	plynulý pulz	B	plovoucí pulz	A
2.1.4.1.3.2.1.2.	沉脉	ponořený pulz	A	hluboký pulz	B	ponořený pulz	A
2.1.4.1.3.2.1.3.	伏脉	přikrčený pulz	A	skrytý nebo pohřbený pulz	B	přikrčený pulz	A
2.1.4.1.3.2.1.7.	涩脉	zadrhávající pulz	B	hrubý pulz	A	zadrhávající pulz	B
2.1.4.1.3.2.1.9.	洪脉	vlnovitý pulz	B	přetékající pulz	A	vlnovitý pulz	B
2.1.4.1.3.2.1.10.	细脉	tenký pulz	B	jemný pulz	A	tenký pulz	B
2.1.4.1.3.2.1.15.	缓脉	uvolněný pulz	A	zpomalený pulz	B	uvolněný pulz	A
2.1.4.1.3.2.1.22.	代脉	intervalový pulz	B	vynechávající pulz	A	intervalový pulz	B
2.1.4.1.3.2.1.26.	弦脉	strunovitý pulz	A	pulz jako tětiva luku	B	strunovitý pulz	A
2.1.4.1.3.2.1.27.	芤脉	stvolovitý pulz	A	dutý pulz	B	stvolovitý pulz	A
2.2.1	八纲	osmerá osnova	B	osm principů	A	osm principů	A
4.3.1.8.1.15.1.	五输穴	pět přepravních bodů	A	body pěti prvků přehrady	B	antické body body přehrad	B
4.3.1.8.1.15.2.	原穴	body původu	A	body pramene	B	body pramene body původu	B
4.3.1.8.1.15.3.	络穴	body spojnice	A	body přechodu	B	body přechodu body spojnice	B
4.3.1.8.1.15.4.	郄穴	body štěrbin	A	bod tlumivý	B	bod sedativní	B
4.3.1.8.1.15.5.	募穴	body sběrné	A	body poplašné	B	body poplašné	B

4.3.1.8.1.15.1.3.	腧穴	body přepravní	A	body souhlasné	B	body souhlasné body souzvučné body segmentární body přepravní	C
3.1.1.1a.	六淫	šestero rozvracečů	A	šest zlých (nemocí)	B	šest škodlivin	B
3.1.2.1.	七情	sedm emocí	A	sedm hnutí mysli (emocí)	B	sedm elementů psychických (vášní)	C